

Agnieszka Wrzochalska

Aktywność edukacyjna oraz kompetencje cywilizacyjne ludności wiejskiej jako wybrane determinanty kapitału ludzkiego polskiej wsi

---

Ekonomiczne Problemy Usług nr 89, 326-340

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AGNIESZKA WRZOCHALSKA

**Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Państwowy
Instytut Badawczy**

**AKTYWNOŚĆ EDUKACYJNA ORAZ KOMPETENCJE
CYWILIZACYJNE LUDNOŚCI WIEJSKIEJ JAKO WYBRANE
DETERMINANTY KAPITAŁU LUDZKIEGO POLSKIEJ WSI**

Pomimo wielu pozytywnych zmian jakie zaszły w ostatnich latach na obszarach wiejskich, różnice między wsią a miastem nadal są znaczne. Dysproporcje dotyczą nie tylko poziomu dochodów czy dostępu do usług publicznych, ale także poziomu kapitału ludzkiego, utożsamianego zazwyczaj z cechami osób, do których należą przede wszystkim kwalifikacje formalne (poziom wykształcenia), umiejętności, stan zdrowia, energia witalna oraz kompetencje cywilizacyjne. W artykule analizie poddano przede wszystkim zaangażowanie osób dorosłych w podnoszenie ich poziomu wykształcenia oraz omówiono wybrane aspekty dotyczące umiejętności i kompetencji cywilizacyjnych ludności zamieszkujących tereny wiejskie w Polsce w pierwszych latach akcesji do UE.

Wprowadzenie

Wykonywanie zawodu rolnika i prowadzenie gospodarstwa rolnego wymaga znajomości i umiejętności z wielu dziedzin i na różnym poziomie kwalifikacji, ponieważ trzeba być zarówno przedsiębiorcą, jak i dostarczycielem dóbr publicznych. Rolnik prowadzący własne gospodarstwo, najczęściej teoretyczną wiedzę zdobywa w szkole, wiedzę praktyczną od rodziców i otoczenia (przez obserwację zachowań i postępowania przy konkretnych zajęciach) a umiejętno-

ści – przez własne doświadczenie wraz z włączaniem się do kolejnych prac w gospodarstwie.

Po objęciu polskiego sektora rolnego mechanizmami WPR, po stronie producentów wystąpiła nie tylko konieczność dostosowania się do nowych warunków prowadzenia działalności rolniczej, ale pojawił się także popyt na wiedzę i umiejętności przydatne w planowaniu i wdrażaniu procesów modernizacyjnych jednostek produkcyjnych oraz w korzystaniu z instrumentów socjalnych i ze środków wspierających dochody i ochronę środowiska. O roli odpowiedniej jakości edukacji i o jej oddziaływaniu na aktywność ekonomiczną ludności wiejskiej świadczy fakt, że beneficjentami instrumentów WPR (nie dotyczy to instrumentów, które się niejako należały i były stosunkowo łatwo osiągalne: dopłaty bezpośrednie czy renty strukturalne, ale tych, które wymagały aktywności, inicjatywy), byli głównie rolnicy z najwyższym poziomem wykształcenia i korzystający ze współpracy z doradcami rolnymi¹.

W obecnych warunkach, kiedy to kapitał ludzki ma coraz większe znaczenie w kreowaniu procesów rozwojowych w gospodarce, aktywność edukacyjna ludności² odgrywa coraz większą rolę, zarówno w wymiarze ogólnych przekształceń jak i w wymiarze jednostkowym określającym szanse jednostki na rynku pracy oraz zaspokojenie aspiracji zawodowych i kulturalnych. Uczestnictwo w edukacji ustawicznej jest więc ważnym czynnikiem pozwalającym na utrzymanie na rynku pracy osób starszych. To właśnie niskie kwalifikacje, brak umiejętności oraz możliwości ich uzupełniania są ważnymi przyczynami, z powodu których w Polsce pracownicy są relatywnie wcześniej wyłączani z rynku pracy w porównaniu z innymi krajami.

We współczesnym społeczeństwie nieznanomość języków obcych, brak umiejętności korzystania z komputera i Internetu czy też brak dostępu do tego typu urządzeń i mediów odbierać można jako swoiste upośledzenie czy wręcz wykluczenie społeczne, gdyż są to coraz powszechniej wykorzystywane narzędzia i technologie. Obserwowany jest jednocześnie coraz szybszy wzrost ich możliwości, niezbędnych zarówno w życiu tzw. codziennym, jak i w pracy lub edukacji.

---

¹ Por. ekspertyza dotycząca „Oceny Średniookresowej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013”, MRiRW, Warszawa 2010.

² Pod pojęciem aktywności edukacyjnej rozumiany jest udział dzieci i młodzieży oraz osób dorosłych w wieku powyżej 18 lat w różnych formach kształcenia.

1. Materiał i metody

Celem artykułu jest analiza porównawcza zaangażowania osób dorosłych w podnoszenie poziomu wykształcenia na terenach wiejskich i w mieście oraz analiza wybranych zagadnień dotyczących umiejętności i kompetencji cywilizacyjnych ludności w wyróżnionych zbiorowościach w pierwszych latach akcesji do UE. Dane źródłowe pochodzą ze statystyki masowej GUS z lat 2000–2011, Diagnozy Społecznej 2005, 2007, 2009, 2011 oraz danych z ankiety IERiGŻ-PIB przeprowadzonej w 2005 roku. Badaniem tym objęto 8604 rodzin, z czego 3705 rodzin posiadało gospodarstwa rolne o powierzchni większej niż 1 ha użytków rolnych (UR). Były to tzw. gospodarstwa – rodziny rolnicze. Pozostałą grupę stanowiły rodziny bezrolne, czyli posiadające mniej niż 1 ha UR bądź niezwiązane z rolnictwem przez fakt użytkowania ziemi. Rodziny objęte badaniem zamieszkiwały 76 wsi na terenie całego kraju.

2. Wyniki i dyskusja

2.1. Aktywność edukacyjna

Pomiędzy terenami wiejskimi a miejskimi od lat występują znaczne dysproporcje w wykształceniu ludności, choć wszędzie zwiększają się aspiracje edukacyjne. Poziom wykształcenia mieszkańców wsi poprawia się szybciej niż w miastach, nadal jednak jest znacznie niższy.

W 2009 roku, podobnie jak i w latach wcześniejszych, na obszarach wiejskich, w porównaniu z miastami, zanotowano prawie dwukrotnie mniejszy odsetek osób z wykształceniem co najmniej średnim i ponad trzykrotnie mniejszy odsetek osób z wykształceniem wyższym (tab. 1).

Analiza danych badań ankietowych IERiGŻ-PIB wykazała, że nie wystąpiły zasadnicze różnice w poziomie wykształcenia pomiędzy ludnością z rodzin rolniczych i bezrolnych, a głównymi czynnikami wpływającymi na wzrost aspiracji edukacyjnych młodzieży wiejskiej były plany zawodowe związane z aktywnością w pozarolniczych działach gospodarki na terenach wiejskich a także w pobliskich miastach lub za granicami kraju.

Tabela 1

Poziom wykształcenia ludności (w wieku 13 lat i więcej) w latach 2002–2009 według miejsca zamieszkania

Lata	Wyższe	Średnie i Polic.	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne	Podstawowe
	(w %)				
Miasto					
2002	13,7	38,5	21,1	–	22,2
2004	17,5	38,0	21,3	4,4	16,8
2007	22,1	38,3	20,4	4,6	14,6
2009	24,0	38,4	20,0	4,5	13,1
Wieś					
2002	4,3	22,4	29,2	–	38,3
2004	5,4	24,5	29,4	5,8	31,9
2007	7,0	25,1	28,5	6,3	28,2
2009	8,1	26,0	29,0	6,5	26,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie Roczników Demograficznych GUS 2005–2010.

To zrozumiałe, że w Polsce i innych krajach kładzie się nacisk głównie na edukację i kształcenie dzieci i młodzieży, które są objęte obowiązkiem nauki. Jednak w zmieniającej się rzeczywistości, postępującej globalizacji i rozwoju nauki i techniki, nowoczesne społeczeństwa muszą również stwarzać dogodne warunki do studiowania i kształcenia dorosłych.

Obecnie nie tylko podkreśla się potrzebę uczenia się przez całe życie (*life-long learning*), ale również potrzebę uczenia się we wszystkich rolach życiowych (*life-wide learning*). Dorosły człowiek musi stale poszerzać wiedzę i umiejętności nie tylko w celu zwiększania i uaktualniania kwalifikacji zawodowych, ale również w celu pozostania aktywnym członkiem społeczności. We współczesnym świecie tempo tzw. starzenia się wiedzy jest relatywnie szybkie, szczególnie odnośnie do wiedzy specjalistycznej, dlatego też nie można utożsamiać uczenia się z jakimś jednym etapem życia. Człowiek musi być przygotowany na ciągle podnoszenie kompetencji – również w wieku dorosłym i sennioralnym.

Proces ten określamy terminem „kształcenie ustawiczne”³ wiąże się ze zdobywaniem wiedzy i umiejętności przez całe życie. Edukacja dorosłych może być realizowana w różnych formach zorganizowanych działań oświatowych. Należą do nich formalne działania oświatowe lub inne, które mają na celu – niezależnie od treści, poziomu i metod – nie tylko kontynuację lub uzupełnianie kształcenia zdobytego wcześniej w szkołach, uczelniach i uniwersytetach, a także naukę praktyczną. Dzięki temu osoby uznawane za dorosłe przez społeczeństwo, do którego należą, rozwijają swoje zdolności, wzbogacają wiedzę, doskonalą swoje techniczne i zawodowe kwalifikacje lub zdobywają nowy zawód. Często proces kształcenia ustawicznego przekłada się również na zmianę postaw i zachowania, objętych nim osób, w zakresie wszechstronnego kształcenia osobowości oraz uczestnictwa w zrównoważonym i niezależnym rozwoju społecznym, ekonomicznym i kulturalnym. Wsparcie motywacji edukacyjnych jest szczególnie ważne w wypadku osób, które z jakichś powodów pozostają bez zatrudnienia, a zarazem nie korzystają ze statusu bezrobotnego, a także osób będących na emeryturze, które mogą być zainteresowane ponownym podjęciem zatrudnienia lub które widzą w kształceniu formę osobistej aktywizacji⁴.

Ogółem w Polsce zaangażowanie osób dorosłych w edukację ustawiczną jest na relatywnie niskim poziomie. Szczególnie niekorzystna sytuacja dotyczy starszych grup wiekowych, gdzie wskaźnik ten zaliczany jest do najniższych w Europie, chociaż w ostatnich dziesięciu latach obserwowane są pozytywne zmiany. Proces ten powinien być utrzymywany w kolejnych latach, gdyż przekłada to się na konkurencyjność polskich pracowników nie tylko na lokalnym rynku pracy, ale także daje możliwości zatrudnienia w innych krajach w Europie.

Pozytywnym sygnałem w odniesieniu do kształcenia ustawicznego jest zwiększanie się, w stosunku do roku 2000, odsetka osób aktywnych edukacyjnie w wieku 25–29 lat i starszych. Niepokojąca jest jednak stabilizacja aktywności edukacyjnej dorosłych mieszkańców wsi wobec wzrostu zainteresowania edukacją dorosłych w miastach. Odnotowany w latach 2000–2011 wzrost ogólnego udziału osób korzystających z usług edukacyjnych wśród ludności w wie-

---

³ Definicja pojęcia kształcenia ustawicznego mówi, że jest to każda forma uczenia się, podejmowana w jakimkolwiek momencie życia w celu wzbogacenia wiedzy, podniesienia kompetencji lub kwalifikacji zawodowych, obywatelskich lub społecznych.

⁴ Por. *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, red. M. Boni, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, Warszawa, lipiec 2009.

ku 25–29 lat wynika z korzystnych zmian w skali aktywności edukacyjnej mieszkańców miast (zwłaszcza dużych), czego wynikiem są pogłębiające się różnice terytorialne na niekorzyść mieszkańców wsi i małych miast (tab. 2).

Tabela 2

Ludność w gospodarstwach domowych według statusu edukacyjnego i miejsca zamieszkania (w latach 2000–2011)

Wyszczególnienie	Odsetek osób korzystających z usług edukacyjnych świadczonych w trybie szkolnym i pozaszkolnym			
	20–24 lata	25–29 lat	30–39 lat	Powyżej 39 lat
Miasta				
2000	61,1–45,8	16,7–8,5	4,7–1,9	0,5–1,3
2009	83,0–58,0	28,7–16,4	7,5–6,9	2,7–1,5
2011	73,5–57,1	26,8–10,5	7,1–3,4	3,2–0,8
Wieś				
2000	26,0	7,1	0,3	0,3
2005	50,8	8,9	1,8	0,9
2009	47,6	11,4	3,8	0,9
2011	49,4	9,0	1,9	0,5

Źródło: opracowanie na podstawie: *Diagnoza Społeczna – Warunki i jakość życia Polaków*, red. J. Czapiński i T. Panek, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2007, 2009, 2011.

W następnej grupie wiekowej (tj. osób w wieku 30–39 lat), w latach 2000–2011 także nie uległa poprawie ich wcześniej niska aktywność edukacyjna. Jeszcze silniej utrzymuje się brak skłonności do korzystania z usług edukacyjnych osób powyżej 39 lat.

Według badania przeprowadzonego w ramach ostatniej *Diagnozy Społecznej*, w roku 2011 także wyraźnie zmieniło się zróżnicowanie aktywności edukacyjnej kobiet i mężczyzn w wieku 20–24 lata według miejsca zamieszkania. W tej grupie wiekowej, kobiety zamieszkałe w miastach w mniejszym stopniu niż w latach wcześniejszych korzystały z usług edukacyjnych, w przeciwieństwie do mieszkanki wsi. W wyniku spadku aktywności edukacyjnej mężczyzn w tej grupie wiekowej, pogłębiła się także luka edukacyjna między kobietami i mężczyznami szczególnie na obszarach wiejskich i w dużych mia-

stach⁵. Podobnie jak w latach wcześniejszych, poziom aktywności edukacyjnej spadał w kolejnych grupach wiekowych ludności. Osoby w grupie wiekowej 30–39 lat, w roku 2011 trzykrotnie rzadziej niż osoby w wieku 25–29 lat korzystały z edukacji. W mieście odsetek ten wyniósł 4,3%, a na terenach wiejskich 1,9%. Ogółem aktywność edukacyjna osób w wieku powyżej 18 lat i więcej przyjmowała głównie formę nauki w szkołach lub uczelniach wyższych.

Podkreślenia wymaga również fakt, że w 2011 roku 53% osób korzystających z usług w trybie pozaszkolnym miało wykształcenie wyższe, a 35% średnie i policealne, co świadczy o wysokiej selektywności aktywności edukacyjnej osób dorosłych według wykształcenia.

Prowadzone szacunki i prognozy dodatkowo przewidują, że do 2025 roku powstanie 250–300 tys. nowych miejsc pracy w zawodach opartych na wiedzy i będzie to około 45% wszystkich miejsc pracy⁶. Dostęp do nich będzie zarezerwowany dla osób zorientowanych na stały rozwój kwalifikacji, dlatego niski odsetek dorosłych Polaków uczestniczących w systemie kształcenia ustawicznego jest niepokojący i stanowi istotną barierę rozwojową nie tylko na obszarach wiejskich, ale także w skali całego kraju⁷.

2.2. Znajomość języków obcych

Na wsi zwiększył się także odsetek osób znających języki obce. Na przykład w 2007 roku, 24,4% mieszkańców wsi znało czynnie i biernie język angielski, 17,2% język niemiecki, a 41% język rosyjski. W stosunku do roku 2005, odsetek osób znających wymienione języki, wzrósł o ponad dwa punkty procentowe (tab. 3).

Nadal jednak utrzymuje się różnica w stosunku do mieszkańców miast, gdzie odsetek osób znających języki obce jest dwukrotnie wyższy niż na obszarach wiejskich.

Słabą znajomość języków obcych, wśród ludności wiejskiej, potwierdzają przeprowadzone badania w ramach Diagnozy Społecznej 2009. Wynika z nich, że najslabiej języki obce znają rolnicy, zaledwie 6% osób z tej grupy czynnie

---

⁵ *Diagnoza Społeczna. Warunki i jakość życia Polaków*, red. J. Czapiński, T. Panek, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2007, 2009, 2011.

⁶ Prognoza UNDP 2007.

⁷ Por. *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, red. M. Boni, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, Warszawa, lipiec 2009.

zna przynajmniej jeden język obcy. Podobnym wskaźnikiem charakteryzowały się grupy pomocy domowych, sprzątaczek czy robotników różnych specjalności⁸.

Tabela 3

Ludność w gospodarstwach domowych w latach 2005–2007 według znajomości języków obcych

Lata	Odsetek osób znających (czynnie i biernie) języki:			
	angielski	niemiecki	francuski	rosyjski
Miasta				
2005	43,2–27,1	23,6–19,4	7,1–3,5	34,5–28,0
2007	49,3–30,2	25,0–24,8	8,2–3,2	35,6–30,9
Wieś				
2005	21,6	16,2	3,2	22,7
2007	24,4	17,2	2,1	24,6
Rolnicy				
2005	6,1	10,2	3,8	33,8
2007	8,4	13,4	2,0	41,8

Źródło: opracowanie na podstawie: *Diagnoza Społeczna 2007– Warunki i jakość życia Polaków*, red. J. Czapiński, T. Panek, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 10.09. 2007.

Na uwagę zasługuje także fakt, że znaczny odsetek ludności na obszarach wiejskich włada przede wszystkim językiem rosyjskim, umiejętność ta jest powszechna zwłaszcza w grupie rolników. Czynna i bierna znajomość innych języków wśród mieszkańców wsi i wyszczególnionej grupy rolników jest na zdecydowanie niższym poziomie. Na pozytywne zmiany dotyczące wzrostu znajomości języków obcych mają wpływ przede wszystkim najmłodsze grupy wiekowe dzieci i młodzieży, które nie tylko obowiązkowo uczą się języków obcych w szkołach różnego typu, ale także relatywnie duży odsetek dzieci jest uczony języków obcych na zajęciach pozalekcyjnych. Wielkości te są porównywalne w mieście i na obszarach wiejskich, co może świadczyć o wzroście świadomości edukacyjnej rodziców w obu typach zbiorowości, co przekłada się na jedna-

⁸ Por. *Diagnoza Społeczna 2009 – Warunki i jakość życia Polaków*, red. J. Czapiński, T. Panek, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2009, s. 242.

kową dbałości o ten element edukacji dzieci, niezależnie od miejsca zamieszkania.

2.3. Wyposażenie gospodarstw domowych – komputery i Internet

W ostatnich latach znacznie zwiększył się odsetek gospodarstw domowych, w których znajdują się komputery z dostępem do Internetu. W skali kraju w roku 2011, dwie trzecie gospodarstw domowych miało komputery, a w 27,8% – nawet więcej niż jeden. Z kolei dostęp do Internetu miało 61,1% rodzin⁹. Ważnym problemem jest jednak nierównomierność dostępu do Internetu w wymiarze terytorialnym. Chociaż na obszarach wiejskich, w roku 2009 w stosunku do roku 2005, wielkość ta uległa dwukrotnemu zwiększeniu (tab. 4), to nadal jednak utrzymywała się niekorzystna różnica w stosunku do ludności w miastach.

Tabela 4

Gospodarstwa domowe posiadające dostęp do Internetu według rodzajów łączy w 2005, 2008 i 2009 roku (% ogółu gospodarstw)

Wyszczególnienie	Odsetek gospodarstw domowych					
	2005		2008		2009	
	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś
Ogółem	36,1	18,8	52,2	33,7	61,2	47,3
Posiadające łącza						
Szerokopasmowe	57,2	27,6	44,7	29,3	56,3	40,6
Wąskopasmowe	15,5	13,6	7,4	9,8	6,2	10,0

Źródło: *Rocznik Statystyczny RP*, GUS 2010.

W pierwszej połowie 2011 roku, w 58,9% wiejskich gospodarstw domowych znajdował się komputer, a 51,5% miało dostęp do Internetu. Z kolei w miastach, w zależności od ich wielkości, komputer znajdował się 77,1% do 65% gospodarstw domowych, a Internet od 73,3 % do 61,4% domostw.

Jednym z głównych powodów istnienia nierówności terytorialnych jest brak zasięgu odpowiednich technologii. Połączenie dużego obszaru kraju i rela-

⁹ Por. *Diagnoza Społeczna - Warunki i jakość życia Polaków*, red. J. Czapiński, T. Panek, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2011, s. 299, 302.

tywnie dużego rozproszenia mieszkańców utrudnia wzrost skali dostępu, gdyż nakłady na infrastrukturę w mniejszym stopniu przekładają się na wzrost zasięgu technologii na mniej zaludnionych obszarach, ponieważ inwestycje są nieopłacalne. Przeszkodą jest też niski poziom rozwoju sieci telefonii stacjonarnej i telewizji kablowej, zapewniających infrastrukturę dostępu do Internetu¹⁰.

Z Internetu mieszkańcy miast i wsi korzystali najczęściej we własnym mieszkaniu (tab. 5), następnie w pracy i mieszkaniu innych osób. Zwraca uwagę także relatywnie wysoki odsetek wiejskich szkół wyposażonych w komputery, zwłaszcza szkół podstawowych i gimnazjów (tab. 6). Tym samym polskie szkoły mogą odgrywać ważną rolę w przełamywaniu wykluczenia cyfrowego. Brakuje jednak danych na temat sposobu wykorzystywania tych zasobów. W Polsce w ostatnich latach realizowano także liczne programy tworzenia punktów publicznego dostępu do Internetu (Public Internet Access Points – PIAP) – pracowni komputerowych z Internetem tworzonych w różnego rodzaju instytucjach publicznych¹¹. W rezultacie, dostępne zasoby sprzętowe i infrastruktura często nie są w pełni wykorzystywane. Tworzone punkty nie zawsze dostępne są dla wszystkich grup wykluczonych. Brakuje na przykład ogólnopolskiego projektu, w sposób systematyczny redukującego wykluczenie cyfrowe osób starszych.

Tabela 5

Odsetek osób w wieku od 16 do 74 lat korzystających z Internetu według miejsca korzystania w 2008 i 2010 roku

Wyszczególnienie	2005		2008		2010	
	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś
Ogółem	50	30	57	36	65	48
W miejscu zamieszkania	27	9	48	27	60	43
W mieszkaniu innych osób	10	5	10	7	13	9
W pracy	14	6	19	8	24	10

¹⁰ Por. *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe...*,

¹¹ Według danych z opracowania: *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe...*, w największych, ogólnopolskich projektach stworzono m.in.: 2920 PIAPów w bibliotekach we wszystkich polskich gminach w ramach programu „Ikonka”, ponad 900 gminnych centrów informacji łączących funkcję PIAPu i punktu doradztwa zawodowego, 256 centrów typu „wioska internetowa”, 379 centrów kształcenia na odległość na wsi, 480 internetowych centrów edukacyjno-oświatowych w remizach strażackich oraz 360 szkolnych ośrodków kariery. Pracownie komputerowe zakładane w ramach projektów „Pracownie komputerowe dla szkół” oraz „Internetowe centra informacji multimedialnej w bibliotekach szkolnych i pedagogicznych” działają również w każdej polskiej szkole.

Wyszczególnienie	2005		2008		2010	
	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś	Miasto	Wieś
W szkole lub na uczelni	10	10	9	8	9	9
W innym miejscu publicznym	7	4	4	2	7	3

Źródło: *Mały Rocznik Statystyczny GUS 2009, 2011.*

Tabela 6

Odsetek szkół wyposażonych w komputery (w % danej grupy szkół) w latach 2001–2008

Wyszczególnienie	2001/2002	2004/2005	2007/2008	
			Wieś	Miasto
Szkoły podstawowe	78,9	89,0	94,8	95,7
Gimnazja	81,6	80,5	81,9	82,7
Licea ogólnokształcące	42,7	45,8	56,1	73,8

Źródło: *Rocznik Statystyczny RP, GUS 2010.*

2.4. Wykorzystywanie komputera i Internetu

Jak już wskazano wcześniej, w ostatnich pięciu latach zaobserwowano wzrost odsetka osób korzystających z komputera i internetu, zarówno w mieście, jak i na wsi. Warto podkreślić, że komputer i Internet wykorzystywany jest nie tylko do zabawy, ale przede wszystkim do wysyłania i odbierania poczty elektronicznej, wyszukiwania informacji o towarach i usługach, zakupu towarów i usług czy też wyszukiwania informacji dotyczących zdrowia (tab. 7 i tab. 8). Zwracają uwagę także relatywnie wysokie umiejętności informatyczne osób korzystających z komputera (tab. 9), jednak nadal w całym analizowanym okresie (lata 2005–2009) utrzymują się różnice między wyróżnioną zbiorowością ludności miejskiej i wiejskiej.

Oznacza to, że nadal znacznie niższy odsetek osób na terenach wiejskich niż w mieście jest w stanie na przykład wysłać maila z załącznikiem, skompresować pliki czy też skorzystać z wyszukiwarki internetowej.

Z Diagnozy Społecznej 2009 wynika, że mniej osób korzysta z tych technologii na obszarach wiejskich, to jednak miejsce zamieszkania ma mniejszy wpływ na wysokość tego wskaźnika niż na przykład wiek czy wykształcenie respondentów. Swoistą barierą korzystania z komputera jest brak odpowiedniej motywacji czy chęci zdobycia umiejętności korzystania z tego urządzenia.

W 2009 roku aż 17,3% Polaków w wieku 16 i więcej lat miało w swoim gospodarstwie domowym komputer, ale z niego nie korzystało. Badania wykazały również, że mężczyźni korzystają z technologii informacyjno-komunikacyjnych nieco częściej niż kobiety. Wśród grupy mężczyzn ogółem w Polsce, z komputerów korzystało (w 2009 r.) 57% tej zbiorowości, a z Internetu – 53%¹².

Tabela 7

Odsetek ludności w wieku 16–74 lata korzystających z komputera i Internetu w latach 2005–2010 według celu korzystania i miejsca zamieszkania

Wyszczególnienie	Odsetek osób w wieku 16–74 lata					
	2005		2008		2010	
	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś
Wysyłanie, odbieranie poczty elektronicznej	31	13	46	24	55	36
Udział w czatach, forach dyskusyjnych	18	11	36	21	46	35
Wyszukiwanie informacji o towarach lub usługach	23	10	39	22	44	31
Zakup towarów i usług	8	2	16	7	24	14
Słuchanie radia, oglądanie TV przez Internet	8	3	21	13	25	17
Czytanie online, pobieranie plików z gazetami lub czasopismami	16	6	23	11	20	12
Wyszukiwanie informacji dotyczących zdrowia	10	2	23	11	29	19
Korzystanie z usług bankowych	8	2	23	7	32	14
Korzystanie z usług administracji publicznej	16	6	20	9	25	12

Źródło: *Mały Rocznik Statystyczny GUS 2009, 2010, 2011*.

¹² Por. *Diagnoza Społeczna 2009...*, s. 289, s. 293.

Tabela 8

Umiejętności informatyczne osób w wieku 16–74 lata korzystających z komputera

Wyszczególnienie	Odsetek osób w wieku 16–74 lata					
	2005		2007		2009	
	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś
Osoby kiedykolwiek korzystające z komputera	61,3	42,6	66,7	50,7	71,2	57,0
W tym wykonujące czynności:						
Kopiowanie, przenoszenie pliku lub folderu	45,1	30,3	50,5	36,3	51,4	37,1
Korzystanie z funkcji matematycznych w arkuszu kalkulacyjnym	24,7	15,2	30,7	21,1	31,2	20,4
Kompresowanie plików	19,3	9,4	21,3	11,0	22,1	14,0
Instalowanie nowych urządzeń			29,3	17,3	30,8	21,2
Pisanie programu komputerowego	6,1	3,1	5,8	3,1	6,0	3,6

Źródło: *Rocznik Statystyczny RP*, GUS 2010.

Tabela 9

Umiejętności informatyczne osób w wieku 16–74 lata korzystających z Internetu

Wyszczególnienie	Odsetek osób w wieku 16–74 lata					
	2005		2007		2009	
	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś
Osoby kiedykolwiek korzystające z Internetu	49,6	29,5	59,7	39,3	67,4	51,1
W tym wykonujące czynności:						
Używanie wyszukiwarki internetowej	44,4	26,9	55,1	35,9	58,6	41,5
Wysyłanie e-maila z załącznikami	33,8	16,3	42,6	22,7	46,4	28,6
Branie udziału w czatach, grupach dyskusyjnych	22,8	13,2	26,7	16,8	20,9	14,8
Telefonowanie za pomocą Internetu	9,0	3,8	18,9	8,5	25,1	16,3
Tworzenie strony internetowej	7,2	4,4	8,4	5,2	6,6	4,3

Źródło: *Rocznik Statystyczny RP*, GUS 2010.

Niskie kompetencje lub ich brak są w dużej mierze wynikiem edukacji. Do 2030 roku problemem będą braki kompetencji przede wszystkim wśród starszych pokoleń, wychowanych w czasach przed rozpowszechnieniem technologii cyfrowych, jednak także w wypadku młodszych pokoleń, mimo ciągłej

obecności technologii cyfrowych w ich życiu, system edukacji musi uczyć użytecznego ich stosowania. Należy również brać pod uwagę możliwość pojawienia się w najbliższych dekadach nowych technologii, powodujących powstanie nowych podziałów cyfrowych¹³.

Podsumowanie

W obecnych warunkach, kiedy to kapitał ludzki ma coraz większe znaczenie w kreowaniu procesów rozwojowych w gospodarce, także aktywność edukacyjna ludności odgrywa coraz większą rolę, zarówno w wymiarze ogólnych przekształceń, jak i w wymiarze jednostkowym określającym szanse jednostki na rynku pracy oraz zaspokojenie aspiracji zawodowych i kulturalnych.

Proces doskonalenia kwalifikacji osób dorosłych nadal jest selektywny i ma stosunkowo niewielki zasięg. Należy uznać, że kształcenie osób dorosłych, nie tylko na terenach wiejskich, ale także w skali całego kraju wciąż ma zakres marginalny. Potwierdza to porównanie z krajami Europy Zachodniej, z którego wynika, że Polska ma najniższe wskaźniki zatrudnienia osób w wieku 55–64 lata, co należy uznać za, między innymi, efekt bierności edukacyjnej. Rysuje się więc konieczność podwyższania kwalifikacji osób w wieku 30 lat i starszych, zwłaszcza w regionach wiejskich, gdyż osoby te mają przed sobą relatywnie długi okres aktywności zawodowej, przy ograniczonych możliwościach aktywności edukacyjnej.

Ludność wiejska, podobnie jak całe społeczeństwo, musi być świadoma i przygotowana do mobilności zawodowej, nierzadko kilkakrotnej zmiany zawodu czy profilu swojej pracy oraz ciągłego podnoszenia kwalifikacji, które są zbyt skromne żeby przekładały się na awans zawodowy czy wysoką aktywność ekonomiczną.

Biorąc pod uwagę ocenę poziomu wykształcenia oraz umiejętności kwalifikacyjnych ludności wiejskiej (w tym dostęp do nowych technologii cyfrowych) można wnioskować, że przygotowanie do funkcjonowania we współczesnym społeczeństwie i na współczesnym rynku pracy osób w wieku mobilnym jest niewystarczające. Zwiększenie ich szans na znalezienie pracy wymaga więc zatem specjalnych działań skierowanych na zwiększenie ich zdolności do zatrudnienia.

---

¹³ *Polska 2030. Wyzwania rozwojowe...*

Literatura

- Diagnoza Społeczna. Warunki i jakość życia Polaków*, red. J. Czapiński, T. Panek, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa 2007, 2009, 2011.
- Ekspertyza dotycząca „Oceny Średniookresowej Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013”, MRiRW, Warszawa 2010.
- Polska 2030. Wyzwania rozwojowe*, red. M. Boni, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Zespół Doradców Strategicznych Prezesa Rady Ministrów, Warszawa, lipiec 2009.
- Prognoza UNDP 2007.
- Rocznik Statystyczny RP*, GUS 2010.

**LERNING ACTIVITY AND CIVILISATIONAL COMPETENCES AS
SELECTED DETERMINANTS OF HUMAN CAPITAL OF POLISH RURAL
POPULATION**

Summary

Despite the number of positive changes that occurred last years, the differences between urban and rural areas are still significant. These disparities concern not only the level of incomes or access to public services but also are related to a human capital, which is usually associated with the features of persons. The formal educational qualifications, skills, health, life energy and civilisational competences are particularly among these features. In the present study the adult population commitment aimed at improving the level of education was analysed as well as the selected aspects of skills and civilisational competences of rural population in Poland in the first years after accession to the EU are discussed.

Translated by Agnieszka Wrzochalska